

ARGUMENTAVIMAS REMIANTIS TEISĖS PRINCIPAIS: ATKURIAMASIS IR PLĖTOJAMASIS BŪDAI (2013)

Tyrėjų grupė: Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas

Mokslu studijoje analizuojama teismų argumentavimas remiantis teisės principais. Įžanginėje studijos dalyje trumpai aptariama teisės principų samprata, teisės principo ir normos santykis bei teisės principų paskirtis. Darbe yra nagrinėjami du argumentavimo remiantis teisės principais būdai, autorių įvardinti kaip atkuriamasis bei plėtojamasis, aptariami šių būdų privalumai bei trūkumai bei pateikiamos išvados. Įvardytų dviejų požiūrių suvokimas, derinimas ir balansavimas priimant teismų sprendimus ir kitus teisinius dokumentus yra išties reikšmingas, nes pernelyg didelis nukrypimas į vieną ar kitą pusę didina riziką, kad teisinių sprendimų pasekmės nebus naudingiausios visiems santykių dalyviams, analogiškose bylose bus priimami skirtingi sprendimai, ir taip bus pažeidžiami asmenų lygybės prieš įstatymą ir teismą, asmenų teisėtą lūkesčių reikalavimai, neužtikrintas valdžių padalijimo principas ar kiti teisiniai gėriai. Kai kuriais teisinio argumentavimo atvejais teismo sprendimo rezoliucinė dalis būtų tokia pati, nepriklausomai nuo to, kuriuo požiūriu būtų vadovautasi (ir dėl to prieš tai nurodytos grėsmės mažiau aktualios); tačiau ir šiais atvejais sprendime pateikiamas eksplisitinis argumentavimas yra labai svarbus, nes jis gali lemti proceso dalyvių įsitikinimą apie tai, ar jie buvo išklausti, ar teismas „liko teisės ribose“, ar turėjo diskreciją priimti kitokį sprendimą, ar sprendimas buvo priimtas nešališkai, ar buvo atsižvelgta į visus reikšmingus ginčo aspektus ir pan. Konstitucinėje jurisprudencijoje pripažįstama, kad tinkamas sprendimo motyvavimas yra viena iš procedūrinio teisingumo užtikrinimo prielaidų. Tinkamas sprendimo pagrindimas turi įtakos ir vėlesniam šio teismo sprendimo, kaip precedento, naudojimui. Tinkamas motyvavimas leistų užtikrinti, kad precedentinės taisyklės taikymo sritis ateityje nebus pernelyg išplečiama arba susiaurinama. Jeigu iš precedentinio sprendimo motyvų galima aiškiau matyti, kada kita vėlesnė byla gali būti pripažįstama analogiška, o kada precedentas vėlesnėje byloje neturi saistančios galios, būtų aiškiau, kada teismai ateityje precedento yra saistomi, o kada – ne. Šie įvardiniai pastebėjimai pagrindžia tirtinos srities pasirinkimą ir aktualumą. Tyrimu siekiama plėtoti teisės principų taikymo ypatumų pažinimą. Tai, be kita ko, atliekama vertinant hipotezę, kad teisės principų taikymas yra dvejopo pobūdžio: išskiriami du argumentavimo remiantis teisės principais būdai, kurie šiame darbe vadinami atkuriamuoju bei plėtojamuoju teisės principų taikymo būdais. Studiją sudaro dvi struktūrinės dalys. Pirmojoje yra aptariami bendresnio pobūdžio klausimai, apžvelgiama specialioji literatūra ir pristatomi teisės principų sampratos, teisės principo ir teisės normos santykio bei teisės principų paskirties klausimai. Atsižvelgiant į iškeltą tikslą, teisės principų sampratos, klasifikacijos tyrimo klausimai šiame darbe laikomi pagalbiniais ir analizuojami tiek, kiek yra būtina pagrindinei tyrimo temai (teisinio argumentavimo teisės principais ypatumams) atskleisti. Antrojoje darbo dalyje pristatomas teisės aiškinimo, pasitelkiant teisinius principus, klausimas. Šis klausimas nagrinėjamas iš minėtų dviejų skirtingų požiūrių perspektyvos – aptariama požiūrių esmė, vertinama potenciali jų nauda ir žala (rizika). Tai atliekama remiantis specialiosios teisinės filosofinės literatūros tyrimu; kokybiškai analizuojant susijusius teismų sprendimų pavyzdžius, hipotetiškai sumodeliuotas situacijas ir jų ryšį su moksle išskiriamais teisinės sistemos siekais (pvz., teisinis apibrėžtumas, asmenų pasitenkinimas procedūrinio teisingumo standartų užtikrinimu ir kt.); bei pasitelkiant loginę analizę, kuri remiasi teisės moksle išskiriamais ginčų sprendimo ypatumais. Lietuvos teisės moksle teisės principai buvo nagrinėti įvairiais pjūviais, šią temą yra analizavę V. Mikelėnas, J. Gumbis, R. Latvelė, E. Kūris, G. Lastauskienė, K. Jankauskas, V. Sinkevičius, A. Vaišvila, E. Jarašiūnas, V. Vadapalas ir kiti. Užsienio mokslinėje literatūroje teisės principai taip pat

MOKSLO DARBŲ
SAVADAS

yra išsamiai tirti, o didelę įtaką teisės mokslui šiame kontekste padarė net kelis dešimtmečius trukęs amerikiečių teisės filosofų H. L. A. Harto ir R. Dworkino ginčas dėl teisės sampratos apskritai. Tarp kitų įtakingų autorių paminėtini J. Rawlsas, R. Posneris, J. Razas, N. MacCormickas, R. Summersas, R. Alexy, A. Barakas, L. Alexanderis, R. Ávila, A. Peczenikas, F. Schaueris bei daugelis kitų. Neretai principai nagrinėjami platesniame kontekste, svarstant įvairius teisinius (ir ne tik) klausimus, susijusius su materialinės teisės interpretavimu, su teisės samprata, teisės ir moralės santykiu ir pan. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad argumentavimas teisės principais yra aktualus, tirtinas fenomenas, o tokiu pūviu kaip šiame darbe jis nebuvo išsamiai analizuotas. Nepaisant gana nemažo Lietuvos mokslininkų įdirbio nagrinėjant teisės principų temą, šis tyrimas yra naujas, iki šiol argumentavimas remiantis teisės principais nebuvo analizuotas pagal darbe aptariamus du požiūrius. Šiame darbe tiriama, kokios teorinės koncepcijos dėl principų vaidmens argumentavimo procese teisės moksle yra įtakingiausios, pagrindinis dėmesys sutelkiamas į teorinių įžvalgų bei koncepcijų įvairovės nagrinėjimą.